

כיבוד אב*

מעשה באדם אחד בארץ אשכנז שהלך הוא וחמשה בניו ליריד למכור סחורה. מכרו את סחורתם יפה יפה וראו שכר טוב.

בלילה במלון עשה אביהם של בנים סעודה גדולה לו ולבניו בדגים מלוחים ובדגים כבושים ובצנון ובבצלים ובקישואים הבאים בחומץ ובשאר דברים שמרבים את התיאבון.

משאכלו ושתו ובירכו עלו על מיטתם. כרכו עצמם בשמיכות חמות ועצמו עיניהם לישון.

נטרפה שנתו של אבא מחמת צימאון, שכן דרך המלוחים והכבושים שמביאים את הצימאון.

אמר לו לבנו הגדול צמא אני, השקני מים.

נתרשל בנו של אבא לעמוד ממיטתו החמה, שאותו לילה ליל טבת היה שהגוף נהנה מן המיטה, כל שכן אחר סעודה, כל שכן שהיה שוכב בבית אפל באכסניה של נכרים. אמר להם לאחיו אבינו צמא ומבקש מים. הרי שמצווה גדולה היא להביא לו מים. נמכור את המצווה למי שיתן יותר ונעשה לנו סעודה בדמיה. זקף עצמו קצת על מיטתו והכריז כדרך מוכרי מצות בבתי כנסיות קודם הוצאת הספר קרא בקול ובעימה, הבאת כוס מים לאבא, הבאת כוס מים לאבא, גילדון ומחצה גילדון ומחצה. מי כאן נותן יותר? אין כאן מי שנותן יותר.

נענה אחיו אחר ואמר שני גילדונים.

קרא בנו הגדול של אבא בנעימה שני גילדונים כוס מים לאבינו, מים קרים, מים קרים לאבא. מי כאן שנותן יותר? נענה אחיו אחר ואמר שני גילדונים ומחצה.

חזר בנו הגדול של אבא וקרא שני גילדונים ומחצה כוס מים לאבינו. אין כאן מי שנותן יותר?

נענה אחיו רביעי ואמר שלושה גילדונים אני נותן.

*. מתוך קובץ 'אלו ואלו'.

חזר בנו הגדול של אבא וקרא שלושה גידלוני, כוס מים צוננים לאבא. מים קרים לנפש עיפה. מי כאן נותן יותר? אין כאן נותן יותר?

היה שם בן זקוניו של אבא. נצטער בלבו שמצות כיבוד אב קלה בעיניהם של אחיו כל כך שממעטים בדמיה כאילו היא מצווה כשאר מצוות, שלבם של בני אדם גס בהן. הוציא ראשו מן הכר ושאג כארי: ואני נותן חצי רייכשטאל"ר. נפלה המצווה בידיו של בן זקוניו של אבא, מפני שכיבד את אביו יותר משאר אחיו.

טפח לו אחיו הבכור על מקום שטפח ובירכו בברכת מי שבירך ואמר לו: זכה במצוותך אחינו זכה במצוותך אחינו.

אמר בן זקוניו של אבא: מצווה זו עלתה לי בדמים מרובים, אכבד בה את אבא, שאבא אדם כשר ושמח במצוות. מיד קרא לאביו ואמר לו: אבא הריני מכבד אותך במצווה זו.

הפך בנו הגדול של אבא פניו לכותל ונתכסה בשמיכתו החמה וקרא יעמוד. כשם שקרא הוא כך קראו שאר כל אחיו. לא הספיקו להכפיל עד שנפלה עליהם שינה ונתנמנו. עד שנשמע קול נחרתם מסוף הבית ועד סופו.

ואביהם של בנים, אם לא מת באותו לילה מצוימאון זכה ונשתתף בסעודת הבנים שעשו במעות שבאו להם ממכירת המצווה.

פרופ' הלל וייס

בשולי הסיפור

סיפור לקח קומי, המבוסס על האמרה הידועה ש"אב אחד יכול לפרנס עשרה בנים ואין עשרה בנים יכולים לפרנס אב אחד".

הסיפור בנוי על נוסחה מתפתחת, היינו כל בן מגיב בהמצאת דרכי התחמקות מן המעשה הלא כל-כך נוח: לקום מן המיטה החמה בליל חורף, על בטן מלאה, ולמלא את מבוקשו של האב – להגיש לו כוס מים.

ההתחכמות בהצגת הערך של כיבוד אב כתירוץ להתחמקות ממנו והעברת הנטל מהאחד לשני נעשית באמצעות רימום מנגנון הצביעות על-ידי הגבהת הסף של ערך המצווה, היינו מי מוכן לשלם יותר.

כדרך המעשיות על אב שלו שלושה בנים, הרי ככל שגדל מספר הבנים בסיפור, כך מתבזה האב יותר וכך מתאפשר גלגולה של הנוסחה כשההזדמנות לזכות במצווה עוברת מבן לבן.

המכירה הפומבית המתבצעת מתחת לשמיכות הבנים המתעצלים היא כדרך שמוכרים עליות לתורה במכירה פומבית בבית-כנסת, מנהג שהיה מקבל בגולה, אך הולך ופוחת בארץ. גם בסיפור שלנו קוראים האחרים "יעמוד", כפי שקוראים לעולה לתורה. סיומו של הסיפור דומה לזה של "הנגר והתרגנול": "ואם הוא לא מת" וכו' – כדרך שמסתיימים סיפורי מעשיות: "ואם הם לא מתו, הם חיים עד היום הזה" את הסיום האוטומטי החיובי של סיפורי המעשיות הופך הסופר לאנטי-מעשייה על מעשה באב ושלושה בנים. במעשייה, לפחות הבן האחרון, השלישי בדרך-כלל, או הבת האחרונה, כמו קורדליה ב"המלך ליר", מושיעים את האב, ואילו כאן הבן הקטן הוא המחוכם והמרושע ביותר. הוא נוקב בסכום הגבוה ביותר, אך כדרך המנהג בבית-הכנסת, שהגביר קונה את העלייה במחיר הגבוה ביותר אך תורם אותה לאיש החסיד ביותר, כך גם בסיפור: הבן הקטן קנה את המצווה, אך הוא מכבד בה את אביו – להביא לעצמו כוס מים. זהו ביטוי ציני קיצוני, סרקסטי, המעורר הבנה וצחוק אצל הקורא השותף בסתר לכל חולשות אנוש. הסיפור כולו מקדם באופן נוסחאי מחושב תהליך בורלסקי, היינו – הגזמה קומית גורפת מתוך עמדה צינית של המספר.

דברים שאין להם שיעור
מכון צומ"ת, אלון שבות תשס"ה